

CSONGRÁDY BÉLA

Emlékmorzsák egy jeles Madách-tudósról 75 éves lenne Kerényi Ferenc

Kettős – ha nem is úgymond klasszikusan kerek – évfordulóhoz érkezett 2008-ban a Madách-kultusz: egyfelől 185 éve született Madách Imre, másrészt 125 esztendő telt el *Az ember tragédiája* 1883. szeptember 21-i ősbemutatója óta. Ráadásul akkor volt a Nyugat alapításának centenáriuma és 2008 a reneszánsz éve is volt.

E jubileumok hatása érződött az abban az évben tartott Madách-rendezvényeken is. Az őszi – október 3-i és 4-i – alsósztrigovai és a csesztvei hagyományos irodalmi napok programjában is szerepet vállalt Kerényi Ferenc tanár, egyetemi docens, irodalom- és színháztörténész. Madách Imre szülőhelyén – többekkel együtt – előadást tartott a kastély jövőjéről, majd másnap a csesztvei művelődési házban – mint a nap védnöke – beszélgetett Lengyel György színházi szakemberrel – a neves rendező által négyszer színre vitt – Tragédia-előadásokról. Ugyanakkor e páros rendhagyó, főként színháztörténeti központú tárlatvezetést is tartott az emlékmúzeumban, sőt Kerényi Ferenc a Nógrádi Történeti Múzeum munkatársaival együtt koszorút is helyezett el Vigh Tamás Madách-szobránál.

S alig néhány héttel később érkezett a váratlan és tragikus, mindenkit lesújtó hír: október 29-én elhunyt Kerényi Ferenc. Hatvannégy évet élt mindössze, de e kijelentéssel – bármennyire fájdalmas még tizenegy esztendő távlatából is – csínján kell bánnunk, hiszen a magyar kultúra számos olyan jelentős életutat produkált, amely jóval rövidebb volt a Kerényi Ferencénél. Elég csak Petőfi Sándor huszonhat, József Attila harmincöt vagy éppen Madách Imre negyvenegy évére gondolni. De ahogyan e kivételes zsenik kihasználták a számukra adatott termékeny intervallumot, úgy tett a hangyaszorgalmú és az értékekre igencsak érzékeny, az átlaghoz képest jóval aktívabb, többet publikált Kerényi Ferenc is.

Fő kutatási területe a 19. századi irodalom, a 19–20. századi dráma- és színjátszástörténet volt. Az előbbi témakörben Petőfi és Vörösmarty munkásságának számbavétele fűződik elsősorban a nevéhez, az utóbbiban korszakos jelentőségű – különösen itt Nógrád megyében –, amit Madách Imre szellemi örökségének megismertetése, pontosítása, *Az ember*

tragédiája népszerűsítése érdekében tett. Nem véletlenül fogalmaztam az általam *Elvesztettünk egy Madách-tudóst* címmel írt, a Nógrád Megyei Hírlap 2008. november 29-i számában – a december 1-jei, a Fiumei úti sírkertben történt végső főhajtás előtt – megjelent nekrológban a következőképpen: „...Túlzással persze, de amit Ó nem tudott a XIX. századi klasszikus életéről, műveiről, az nincs is, azt nem is érdemes tudni... Se szeri, se száma a Nógrád megyei kiadványokban, orgánumban (mindenekelőtt a Palócföldben, a múzeumi évkönyvekben, a napilap hasábjain) közölt igényes tanulmányainak, ismeretterjesztő cikkeinek. Ugyancsak nehéz lenne a teljesség igényével áttekinteni a megyében tartott érdekfeszítő, élvezetes stílusú, eredeti gondolatokkal teli Madách-előadásait. Legtöbbet azonban talán akkor tette Kerényi Ferenc Nógrád és a legújabb kori helyi s az általános Madách-kultusz érdekében, amikor 1983-ban – az akkori valóban nagyon fontos kettős jubileum: a költő születésének 160. és *Az ember tragédiája* bemutatásának centenáriuma alkalmával – megrendezte a csesztve-i múzeum felújított állandó kiállítását. Az volt a véleménye, hogy a *Tragédia* „gondolati gazdasága sohasem utalható a múlt kegyes ereklyéi közé, hanem van és lesz üzenete, birtokba veendő mondanója minden kor embere, így a mi nemzedékeink számára is... Az Európa-házba belépő magyarság csak kultúrájával számíthat tartós sikerre... Kell-e szebb jelkép, hogy nemzeti klasszikusainkat a képzeletbeli könyvtárszoba polcain egy emberiség-költemény, *Az ember tragédiája* képviseli a legméltóbban?” – zárta le az 1990-es megyei múzeumi évkönyvben megjelent dolgozatát, miután 1964-től 1989-ig terjedően áttekintette a Madách-kultusz huszonöt évét.

Alapos, hosszabb kutatómunkát igényelne annak kiderítése – lehet, hogy ez egyszer majd megtörténik, mindenesetre napjaink Madách-szakértőinek egy másik emblematisz alakja, a salgótarjáni gyökerű, kétszer volt Palócföld-főszerkesztő, Praznovszky Mihály már el is kezdte ezt a munkát –, hogy vajon mi vonzotta a budapesti születésű bölcsészhallgató Kerényi Ferencet Madách Imréhez, Nógrád megyéhez s hogyan kezdődött ez az élete végéig kitartott szoros kapcsolat. Ami biztos: első cikkei az akkor *Nógrádnak* nevezett megyei napilapban 1966–67-ben jelentek meg az akkor mindössze huszonkét-huszonhárom éves – minthogy 1944. március 7-én látta meg a napvilágot – bölcsészhallgatónak, és az is igazoltnak látszik, hogy ebben szerepe volt egy bizonyos Kovács János nevű tanárnak, aki a Madách Imre Gimnáziumból akkoriban lett az alig néhány esztendővel korábban alapított salgótarjáni múzeum munkatársa. Társszerzőként publikáltak cikkeket híres nógrádiakról, „földijeinkről”.

Többek között e sorozat része lett ismeretlen Madách-levelek közzététele is. Kerényi Ferenc – A Tragédiaköltő halálának századik évfordulójára emlékező, a legújabb kori Madách-kultusz zászlóbontásának tartott 1964-es nevezetes centenáriumot követően – Budapesten felvette a kapcsolatot Matzon Frigyesné Balog Annával, Madách Imre sógorának dédunokájával és járt leányánál Csesztvén is. A leszármazottak őrizték a családi ereklyéket és dokumentumokat, s a maguk módján segítettek a levelek nyilvánosságra hozatalában. S egyetemi tanárának, Waldapfel Józsefnek a biztatására az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1968/2-es számában Kerényi Ferenc tanulmánya is megjelent *Madách Imre ismeretlen levelei* címmel.

A Palócföldben azonban nem ezzel a témával debütált, ezen írása „csak” a lap 1968/4-es számában látott napvilágot. Kézjegyét ugyanabban az évben, az első lapszámban tette le *Új utakon a Madách-keletkezés* címmel. Ebben a közleményében Kozocsa Sándor bibliográfus; Szabó József, akkoriban Balassagyarmaton élt evangélikus püspök, egy páratlan gazdagságú Madách-gyűjtemény tulajdonosa; Spáczay Hedvig, aki Madách rendőrségi ügyeiben kereste az adatokat és az igazságot; valamint R. Várkonyi Ágnes salgótarjáni kötődésű történelemtudós nyilatkozott Madáchhoz fűződő viszonyáról, munkáiról.

S innentől kezdve már nem volt megállás. Hosszú-hosszú oldalakra rúgna – ha egyszer elkészülne – az a bibliográfia, amely Kerényi Ferenc összes írását s azon belül Madách-publikációit tartalmazná. Ezekben belül természetesen megkülönböztetett szerepük van az antológiáknak, tanulmányköteteknek, monográfiáknak, *Az ember tragédiája* különböző időpontokban és kiadók által megjelentetett változatainak. Az irodalom- és színháztörténész nagyon sokat tett azért, hogy a befelé forduló, töprengő Madách mellett – ha úgy tetszik: helyett – hangsúlyt kapott a politikus Madách-portré. Idejének jelentős részét töltötte Nógrádban, maga is sokat vállalt, s még több javaslatot tett Bérczy Károly, Mikszáth Kálmán és természetesen Madách Imre életművének megismertetése, a méltó évfordulós programok megtervezése és megrendezése érdekében.

Úgy vélte, hogy 1964 után egy évtized alatt szinte több történet, mint előtte egy évszázad során. A Palócföld 1973/2-es számában afféle számvetést készített *Madách népszerűsége* címmel. S minthogy az 1973-as esztendő is Madách-év volt – születésének százötvenedik évfordulója –, Csesztvén Kerényi Ferenc megrendezte az első komolyabb Madách-kiállítást, a múzeumi évkönyvben pedig egy nagy ívű tanulmányt jelentetett meg *Madách világnézetének néhány kérdéséről* címmel. Ebben főként *Az ember tragédiája* I. és II. színében előforduló gondolatokat elemezte.

Sok írása filológiai, textológiai témájú volt. Ilyen például a Palócföld 1989/2-es számában *Szemközt Madách Imre szövegével* című tanulmánya. Ugyancsak kiemelt témaköre volt a *Tragédia* színháztörténeti vonulata és a mű nemzetközi fogadtatása, ismertségének, elismertségének fokozódása is. Erre utal többek között az *Úton a világirodalomba – Vázlat a drámai költemény hazai műfajitörténetéhez* című eszmefuttatása, amely – akár szimbolikus momentumként is tekinthető – 2002-ben a Palócföld Könyvek sorozat újbóli indításaként jelent meg *Az ember tragédiája és az európai emberiség-költemény* című kötetben. A jelek szerint utolsó írása a Palócföldben halála évében, 2008-ban, a folyóirat 3. számában jelent meg *Színpadai Madách-tanulmányok – Az ember tragédiája 125 éves ősbemutatójáról* címmel. Ennek bevezető soraiban egy emlékezetes, a magyar kulturális, szellemi élet egy maradandó kezdeményezésére, egy mérföldkövére utalva megjegyezte: „1983, a Tragédia színpadai centenáriuma óta szeptember 21-e a Magyar Dráma Napja. Így akartuk a Nemzeti Színház akkori vezetőivel, Malonyai Dezső igazgatóval és a – többek között – Madách-díjas Vámos László művészeti vezetővel megörökíteni a nevezetes évfordulót, amiben csak kevés magyar színpadai műnek lehetett része. Nemzeti drámakánonunk mindhárom darabja (a Bánk bánt meg a Csongor és Tündét véve még ide) 19. századi, és kettő közülük drámai költemény. Máig érvényes, hű történeti lenyomatai annak a kornak, amelyben az irodalom és a színház, az anyanyelvhez kötődő művészek a nemzetvé válás folyamatában megismételhetetlenül fontos szerepet játszottak.”

Kerényi Ferenc pályaképében, életművében nagyon fontos helyet foglal el a pozsonyi Kalligram Kiadónál 2006-ban a Magyarok emlékezete sorozatban napvilágot látott *Madách Imre* című monográfiája, de primus inter pares, azaz első az egyenlők között alapon említendő kötetet keresve a Tragédia új, modern, szinoptikus kritikai kiadása kívánkozik az élre. A több mint nyolcszáz oldalas könyvet az Argumentum Kiadó jegyezte 2005-ben. A sajtó alá rendezés munkája és a szintén felmérhetetlen jelentőségű jegyzetanyag elkészítése egyaránt a nevéhez fűződik.

Fentiek alapján aligha meglepő az a tény, hogy kétszer kapta meg Nógrád megye egyik legjelentősebb, legrangosabb – bizonyos szempontból kétségkívül az – kulturális kitüntetését, a Madách-díjat. (Ez csak id. Szabó István Kossuth-díjas szobrászművész, illetve a Madách Imre Gimnázium esetében fordult elő. Praznovszky Mihály négyszer vehette át, de három alkalommal intézmény – múzeum, Palócföld –, illetve civil szervezet – Mikszáth Kálmán Társaság – képviselőjében.) Kerényi Ferenc először 1969. október 4-én lett Madách-díjas Salgótarjánban, a Karancs Szálló

ügynevezett mozaiktermében. Alig múlt akkor huszonöt éves, s mindmáig a legfiatalabb kitüntetett. S mintegy ráadásként 2006-ban duplázott: abban az évben január 17-én, az időközben hagyományossá lett balassagyarmati Madách-ünnepségen kapta meg az elismerést. A laudátor Praznovszky Mihály „földön kívülnek” nevezte Kerényi Ferencet, illetve imponálóan gazdag szellemi teljesítményét, amely immár feldolgozandó örökségként van jelen a nógrádi táj hazájában.

Markó Béla erdélyi költő, publicista az Élet és Irodalom című hetilap idei április 12-i számában megjelent írásában úgymond irodalmi évfordulók évadján értekezett Petőfiről, Aranyról, Adyról és több megfontolásra érdemes megállapítást tett az évfordulókkal kapcsolatos kultuszokról. Az egyik ilyen tanulságos gondolata illik a Kerényi Ferencről való megemlékezésem végére is: „Nem egyszerűen a tiszteletadás a fontos ilyenkor, hanem minták felmutatása, referenciák keresése eljövendő programokhoz. Mindközönségesen: tanulságok megfogalmazása. Ezért érdemes nemcsak a politikai – első világháború, Trianon stb. –, hanem például az irodalmi évfordulókra reflektáló szövegeket is figyelemmel kísérni.”

A fentiekben valami ilyesmire tettem volt kísérletet, mert miközben újra és újra megrendülten idéztem meg a velem is – remélhetően jóváhagyná e jelzöt – baráti viszonyt ápolt Kerényi Ferenc alakját, vázlatyszerűen utaltam munkásságának jelentőségére, egyre többet gondoltam négy évvel előbbre, jelesen 2023-ra is, amikor a kétszázadik évfordulója, azaz bicentenáriuma lesz Madách Imre születésének...

*Párkányi Raab Péter:
Dilemma*